

УДК 340.1

*І. Г. Ошкадеров**аспірант кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ПРАВОВОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

За умов реформування в Україні особливу увагу слід приділити взаємодії держави з громадянами через формування ефективних національних та міжнародних механізмів забезпечення прав людини та громадянина. Наявність реального механізму забезпечення прав людини та громадянина підкреслює розвиток держави у поступі до демократії, економічного прогресу та міжнародного співробітництва. Також це має важливе значення в процесі реформування українського суспільства у контексті європейської інтеграції України. Тому дослідження проблематики визначення організаційно-правового механізму забезпечення прав людини та громадянина є актуальним та обґрунтованим.

Метою цієї статті є теоретико-правове дослідження організаційно-правового механізму забезпечення прав людини та громадянина в умовах правової модернізації.

Організаційно-правовий механізм забезпечення прав людини та громадянина в Україні досліджували такі науковці: В. Авер'янов, Є. Гіда, О. Гончаренко, А. Колодій, О. Майданник, М. Орзіх, В. Погорілко, П. Рабінович, О. Скрипнюк, В. Тацій, Ю. Шемшученко та інші видатні вчені. Але попри значну кількість наукових досліджень, деякі питання щодо організаційно-правового механізму забезпечення прав людини та громадянина в умовах модернізації залишилися поза увагою вчених.

Організаційно-правовий механізм забезпечення прав людини та громадянина повинен спрямовуватись на надання і гарантування всім громадянам рівного обсягу прав на підставі однакового стандарту, тобто кожний громадянин де-юре може користуватися нарівні з іншими громадянами всім спектром прав і свобод без утиску з боку держави, дискримінації з боку державних органів, окремих посадовців або інших осіб [1, с. 35].

Ю. Шемшученко зазначає, що забезпечення прав людини та громадянина залежить від багатьох факторів, а саме: ступеня демократичності владних інститутів держави; політичних, культурних та правових традицій; стану економіки; моральної атмосфери і злагоди в суспільстві; стану законності та правопорядку; механізмів, що забезпечують відповідальність держави перед особою тощо. Саме комплексно ці фактори здатні належно забезпечувати права і свободи людини та громадянина [2, с. 4].

Деякі вчені вказують на те, що забезпечення прав людини та громадянина неможливе без ресурсного забезпечення прав. Ресурсне забезпечення прав і свобод, на думку А. Романової, проявляється через сукупність таких показників як матеріально-технічне, фінансово-економічне, кадрове, наукове та інформаційне забезпечення. Тобто цей елемент системи, на думку автора, включає ті засоби, за допомогою яких можна досягнути головного результату – забезпечення прав і свобод [3, с. 601]. Ніхто не заперечує, що високий рівень економіки, належне фінансування видатків бюджетів, наявність та реалізація загальнодержавних та місцевих програм розвитку, наявність інвестицій, високий рівень наукових досліджень та технологій у державі позитивно впливають на розвиток системи забезпечення прав людини і громадянина.

Організаційно-правовий механізм забезпечення прав людини та громадянина складатиметься з інституційної та нормативно-правової складових. До інституційної слід віднести такі елементи:

- система державних та місцевих органів, у тому числі прокуратура, правоохоронні та судові органи;

- система недержавних органів, діяльність яких спрямована на забезпечення прав людини та громадянина (громадські організації, професійні спілки, релігійні та благодійні організації, політичні партії, адвокатура, засоби масової інформації тощо);

- міжнародні організації.

Організаційно-правове забезпечення прав людини та громадянина в Україні здійснюється Президентом України, який виконує функції гаранта Конституції України, прав людини та громадянина та може забезпечувати ці права на підставі наявних у нього повноважень, а саме шляхом звернення із законодавчою ініціативою, ухвалення указів та розпоряджень, звернення до Конституційного Суду України. Основними напрямками діяльності Кабінету Міністрів України щодо забезпечення прав та свобод людини та громадянина є безпосередня реалізація норм Конституції та законів України, указів Президента, а також забезпечення впровадження державної політики в різних сферах життєдіяльності, у тому числі і в правовій сфері [4, с. 96].

Відповідно до Конституції України парламентський контроль за забезпеченням та дотриманням

прав і свобод людини здійснюють Уповноважений Верховної Ради України з прав людини і його представники на місцях. Уповноважений Верховної Ради з прав людини є інститутом позасудового захисту прав і свобод людини та має значні права щодо здійснення контролю за дотриманням прав і свобод людини органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності. Водночас він дещо обмежений у правах щодо відновлення порушених конституційних прав і свобод людини.

У багатьох країнах існують спеціалізовані омбудсмени, які діють в інтересах специфічних груп, що потребують додаткового захисту. Повноваження та статус спеціалізованих омбудсменів відрізняються своєю спрямованістю [5, с. 27–28].

Пропонується запровадження в Україні військового омбудсмена з метою забезпечення прав військовослужбовців на підставі того, що в умовах воєнного конфлікту на сході України кількість військовослужбовців зростає, а ці люди належать до категорії, яка має особливий правовий статус, виконує специфічну діяльність, регулюється спеціальним законодавством. За умов надання військовослужбовцям та учасникам АТО пільг, слід визнати, що їхні права часто порушуються (право соціального забезпечення, право на житло тощо). Тому посилення парламентського контролю за забезпеченням прав людини для військовослужбовців можливе шляхом впровадження в Україні військового омбудсмена, що сприятиме ефективному вирішенню питань у сфері забезпечення та захисту прав військовослужбовців та забезпеченню контролю за дотриманням прав людини.

Інші органи державної влади теж здійснюють забезпечення прав людини та громадянина, але згідно покладених на них повноважень та тільки в межах своєї сфери діяльності. Їх діяльність у цілому координується та контролюється вищими органами.

Органи місцевого самоврядування в організаційно-правовому механізмі забезпечення прав людини та громадянина займають особливе значення. Е. Горян підкреслює, що вони, по-перше, формуються безпосередньо територіальними громадами і здійснюють від їхнього імені та в їхніх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, а по-друге, поєднують риси інститутів громадянського суспільства і органів публічної влади. Діяльність органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав та свобод громадян здійснюється за такими напрямками: 1) створення умов (економічних, організаційних, політичних) для найбільш повної та безперешкодної реалізації прав громадян; 2) попередження порушень прав громадян; 3) надання громадянам

матеріальних та духовних благ, які передбачені правами та свободами [6, с. 9].

В організаційно-правовому механізмі забезпечення прав людини та громадянина правоохоронні органи, доповнюючи один одного в процесі взаємодії, утворюють систему, яка є ядром забезпечення порушених прав і свобод людини і громадянина. Реформування органів внутрішніх справ, запровадження нової поліції вказало на те, що держава створює необхідні умови для забезпечення реалізації прав громадян. Після початку реформування авторитет поліції у суспільстві зростає. Поліцію слід розглядати як державний орган, що є частиною системи правоохоронних органів, який здійснює професійну діяльність, спрямовану на забезпечення реалізації та захист прав людини та громадянина, охорону громадського порядку, власності та забезпечення громадської безпеки, а також як елемент організаційно-правового механізму забезпечення прав людини і громадянина.

Важливе значення щодо забезпечення прав людини та громадянина мають недержавні органи, діяльність яких спрямована на забезпечення прав людини та громадянина, а саме: громадські об'єднання, професійні спілки, релігійні та благодійні організації, політичні партії, адвокатура, засоби масової інформації тощо.

З аналізу Закону України «Про громадські об'єднання» можемо зробити висновок, що діяльність громадських об'єднань спрямована на забезпечення прав людини та громадянина шляхом добровільного об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів [8].

Що стосується визначення ролі релігійних організацій в організаційно-правовому механізмі забезпечення прав людини і громадянина, то релігійні організації – це релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. Метою їх діяльності є задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру. Функціонують вони відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури [9].

Благодійні організації – це юридичні особи приватного права, установчі документи яких визначають благодійну діяльність в одній або кількох сферах, визначених Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» їх основною метою [10]. Однією із основних сфер благодійної діяльності є права людини і громадянина.

Елементом організаційно-правового механізму забезпечення прав людини і громадянина є

професійні спілки. Вони створюються з метою здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки. Роль професійних спілок у механізмі забезпечення прав людини і громадянина полягає у тому, що для громадянина забезпечується право на працю, відпочинок, соціальний захист тощо [11].

Значення політичних партій в організаційно-правовому механізмі забезпечення прав людини і громадянина полягає у тому, що забезпечується право громадян на свободу об'єднання у політичні партії для здійснення й захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Це право визначається і гарантується Конституцією України [12].

Адвокатура спрямовує свою діяльність на забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні. Вона є елементом організаційно-правового механізму забезпечення прав людини і громадянина.

Включення засобів масової інформації до організаційно-правового механізму забезпечення прав людини і громадянина обґрунтовується тим, що в сучасних умовах іноді більш ефективним засобом забезпечення прав людини та громадянина може бути факт оприлюднення інформації про необхідність забезпечення таких прав або неможливість їх реалізації тощо. Наприклад, здійснення незалежного екологічного моніторингу та оприлюднення його результатів у засобах масової інформації дозволяють забезпечити реалізацію екологічних прав людини та громадянина. Саме за через це необхідними вимогами для забезпечення реалізації прав людини та громадянина практично завжди вважають гарантування свободи інформації та забезпечення рівних прав і можливостей доступу до неї, заборону цензури, заборону чинити перешкоди законній професійній діяльності журналістів та інших працівників засобів масової інформації.

Відносно міжнародних організацій як елемента організаційно-правового механізму слід наголосити, що вони забезпечують здебільшого захист прав людини та громадянина. Міжнародні організації реалізують свої обов'язки шляхом прийняття міжнародних нормативних актів, стандартів, створення міжнародних органів, що розглядають позови про порушення прав людини та громадянина тощо.

Нормативно-правова складова організаційно-правового механізму забезпечення прав людини та громадянина поділяється на такі елементи: міжнародні, конституційні та галузеві нормативні акти. Україна поступово гармонізує своє законодавство з міжнародним, ратифікуються між-

народні нормативні акти з питань прав людини. На жаль, деякі міжнародні нормативні акти не працюють або не виконуються належним чином. Наприклад, Україна займає одне з перших місць з невиконання рішень Європейського Суду з прав людини. Тому якщо Україна прагне стати повноправним членом Європейського союзу, треба не тільки ратифікувати, декларувати та впроваджувати міжнародні нормативні акти, а і виконувати їх.

На підставі здійсненого аналізу можемо зробити висновок, що організаційно-правовий механізм забезпечення прав людини та громадянина – це система організаційно-правових засобів, що складається з багатьох елементів, кожен з яких має своє призначення. Ці елементи впливають на суспільні відносини у сфері реалізації, охорони і захисту прав людини та громадянина.

Організаційно-правовий механізм забезпечення прав людини та громадянина як система інституційних та нормативно-правових складових, по-перше, спрямована на ефективну взаємодію людини та громадянина з державними органами, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями; по-друге, створює певні стандарти у сфері прав людини та громадянина, що відповідають європейським та світовим стандартам.

Література

1. Сіренко В. Ф., Оніщенко Н. М., Пархоменко Н.М., Тарахонич Т.І. Актуальні проблеми забезпечення і охорони прав людини в Україні. Правова держава. 2014. Вип. 25. С. 16–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2014_25_5.
2. Шемшученко Ю. Передмова. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: монографія. Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчука. К.: Видавництво «Юридична думка», 2007. 424 с.
3. Романова А.А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. Форум права. 2012. № 2. С. 599–602.
4. Пустовіт Ж.М. Актуальні проблеми прав і свобод людини і громадянина в Україні: навч. посібник. К.: КНТ, 2009. 232 с.
5. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. К., 2000. С. 27–28.
6. Горян Е.В. Органи місцевого самоврядування в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав і свобод громадян України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02; Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2005. 22 с.
7. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
8. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.
9. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI Верховна

Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.

10. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>.

11. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 23. Ст.118.

Анотація

Ошкадеров І. Г. Організаційно-правовий механізм забезпечення прав людини та громадянина в умовах правової модернізації. – Стаття.

У статті розглянуто організаційно-правовий механізм забезпечення прав людини та громадянина в умовах правової модернізації, запропоновані його визначення, структура та значення.

Ключові слова: організаційно-правовий механізм, правова модернізація, забезпечення прав людини та громадянина, права людини, реалізація прав людини.

Аннотация

Ошкадеров И. Г. Организационно-правовой механизм обеспечения прав человека и гражданина в условиях правовой модернизации. – Статья.

В статье рассмотрен организационно-правовой механизм обеспечения прав человека и гражданина в условиях правовой модернизации, предложено его определения, структура и значение.

Ключевые слова: организационно-правовой механизм, правовая модернизация, обеспечение прав человека и гражданина, права человека, реализация прав человека.

Summary

Oshkaderov I. H. Organizational and legal mechanism of ensuring human rights and citizen in conditions of legal modernization. – Article.

The article deals with the organizational and legal mechanism for ensuring human rights and citizen in the context of legal modernization, its definition, structure and significance are proposed.

Key words: organizational and legal mechanism, legal modernization, provision of human rights and citizen, human rights, realization of human rights.